ПЕРШОДРУКИ

Володимир
Гнатюк

Знадоби до галицько-руської демонології

Етнографічний збірник

Харків
«ФОЛІО»
2018

Передне слово.

Випускаючи в сьвіт отсю збірку знадобів до галицько-руської демонольоґії мушу зазначити, що вона буде обіймати в цілости два томи, при чім другий том не буде мати ніяких нових рубрик (як се було приміром з леґендами, надрукованими теж у двох томах), лиш такі, як отсей. Ріжниця між обома томами буде лиш та, що коли в отсім подано недруковані ще ніде матеріяли, то до другого тому війдуть і деякі передруки, хоч нечисленні зрештою. Звичайно записувачі звертають найбільшу увагу на пісні та казки, а иньші матеріяли, між тим і такі, як обняті сим томом, записують лише припадково. Тимчасом як раз такі матеріяли мають спеціяльну ціпу для нас і то не лиш тому, що їх зібрано відповідно дуже мало, але й з тої причини, що в них містить ся багато елєментів властивих лише нашому народови, а не перебраних із загально-людської скарбниці фольклорної, як се є приміром із казками. Розуміють ся, що тими словами не хочу я приписувати сим матеріялам цілковитої оріґінальности; звертаю лиш на них більшу увагу, якої вони заслугують вповні.

Через те, що збірка роздїлена на два томи (головно з фінансових причин), річевий покажчик до матеріялів буде надрукований аж на кінці другого тому. Так само паралєлї будуть зібрані в окремім роздїлї при кінці разом до обох томів.

Що тикаєть ся поодинокик записів, то мушу зазначити, що вони досить ріжнородні, не одностайні; та так мусить

бути все зі збірками, до яких входять записи ріжних людий. Уніформувати їх зрештою нема ніякої потреби, бо вони призначені не для широкої публіки, але для спеціялістів, а тим усе одно, в якій формі бачать перед собою предмет, аби лиш не було баламуцтва. Чисельно представляють ся сі записи так: Усїх оповідань надруковано тут 400. З того записали: В. Гнатюк - 196 оповідань (при них не подано імя записувача); О. Деревянка — 94; А Веретельник — 53; В. Левинський — 33; Л. Гарматій — 7; В. Равлюк — 7; Н. Левицька — 6; В. Горницький, Е. Бохенська, Н. Козловський і Маркевич по одному, разом — 4. Майже всі записи підписаного (зібрані 1902 р.) і записи дд. Деревянки, Веретельника, Левинського й Гарматія зібрані коштом спеціяльної підмоги, признаної краєвим соймом Етноґрафічній Комісиї на збиране етноґрафічних матеріялів. Таким чином сей том являєть ся першим, що зібраний і виданий коштом краєвої підмоги для нашої комісиї. Шкода лише, що висота сеї підмоги не дозволяє ані розширити видавництво, ані розвинути ширшу і успішнійшу акцію в користь призбируваня матеріялів, які з поступом осьвіти вигибають між народом чимраз швидше.

Дякуючи всїм П. Т. Добродіям, що взяли участь у сім томі, прошу й далї присилати всякі матеріяли на адресу комісиї, в якої можна теж засягнути кождого часу інформаций, щó саме і як належить записувати.

Аллянд, 30 марта, 1904.

Володимир Гнатюк.

І. ЧОРТИ.

1. Чи є чорт на сьвітї?

То буў йиден такий пітпанок, шо ни віриў ныі ў Бога, ныі ў чорта. І той йиму ни знати, хто шо говориў, то він ўсе казаў, шо таки нима ныі Бога, ныі чорта. А він буў на Майданьі коли Дирнова і рас ішоў до міста, зіпріў дужи. І прийшоў до міста, зіпріў дужи і прийшоў там на поли до озира, шо там йе і стаў купати сьі — а то було ў саме полудни. Шо но він зайшоў по пахи ў воду, тей йиго шось хап за ноги тей на сиридину тьегни. Він сьи ни дайе, а воно тьегни, він сьи борікайе, а воно уже затьигнуло йиго на сиридину і вискочило йиму на карк. Али він буў сильний хлоп і йак сьи митушнуў тей ськинуў то з себи і з цьілойі сили шарнуў сьи і вирваў сьи тей вибіг на беріг. І йак він прийшоў до міста, то буў такий блыдий, йик глина і оповідаў, шо то мучиў йиго чорт. Він видьіў те, шо йиго ў водьі душило і казаў, шо то було так, йик свиньи з рішками малими з рудойу шерстейу. А ту шерсть показуваў він льудьим, бо була йиму за паньісьцьами, йак борікаў сьи з ним. І він зарас пішов і висповідаў сьи с того і віт тодьі віриў, шо йе на сьвітьі Бог і чорт.

Зап. в маю, 1902, на Криволянці, Камінецького пов., від Івана Юнака, А. Веретельник.

2. Як на Йорданї печуть чортенят.

Миныі сьи здайи, шчо то отóй Йáсько Дримухíский — тай прийшóў до млинá до Залíсьи ипирид дрýгим сьвитúм вéчиром. А то булó

ду́жи завізно і те́мна ныч була, жи він до до́му ни міг йти у́же і пішо́ў до ме́льника, шчоби пириночува́ў. А той ме́льник постили́ў йиму́ на ла́ўцьі під вікно́м і каза́ў там спа́ти. Аж десь ко́ло одинацьітойі годи́ни пу́кайи до вікна́ і ка́жи: Луки́ни! Луки́ни! ўстань! — А чо, ка́жи, хо́чиш? — Дай миньі сано́к. — На шчо ти сано́к? — Новикига́ти дьіти на бе́ріг. — Та на шчо? ка́жи. — Бо бу́дут за́ўтра цикли́, ни зна́йиш? — Та, кажи, во́зьми́ си там, а́ли абйс ни полома́ў і абйс ми прики́г. — Ка́жи: До́бри, йа прики́гну. — Вихо́дит ра́но, сано́к уже нима́; копаничкй зйіздиў, лиш копи́льцьі прики́г. Той (Дримухіский) пита́йи сьи: Шчо то за йиде́н вас кли́каў? — А він ка́жи: Е́, то йиде́н сусьі́д. — А чо-ж, ка́жи, він каза́ў, жи йиго дьіти́ буду́т пичи́? — Бо у нас, ка́жи, за́ўтра Арда́н, то буду́т во́ду сьвити́ти. — А то, ка́жи, таки́й сусьі́д? — Ка́жи: таки́й, таки́й. — На тьім сьи розьійшлй.

Зап. в вересни, 1895 р. Пужниках, Бучацького пов. від мами.

3. Чорт у чоловіці.

То ўме́рла йно́му чулувікови жінка і він ду́жи тужиў, шо шу но́чі вона́ сни́ла сьі йму́. Аж ра́с прихо́ди та пура́, шу вона́ ма́йи прийти́, а на йі мі́сци прихо́ди дьітку ў йиїі пуста́ві і ка́жи ду не́гу: „Зна́йиш шо, куха́ний чуловічи, віт ниньі йа бу́ду ўже́ за́ўши с тубо́йу; вічини́ гу́бу, а йа́ ўльізу ў те́би і бу́ду сидьіти ў тибі і ўже́ ни бу́диш тужи́ти“. — Те́й хло́п сьи ўтьішиў, вічини́ў гу́бу, а чо́рт го́п ў не́гу! Те́й він онанува́ў йго́ і хло́п сказиў сьі і та́к кунопа́диў сьі, аш сьі пувісиў.

Зап. в лютім, 1903 р. в Камінці Струм. від Петра Лехнюка, А. Веретельник.

4 Чорт ховавть ся під чоловіка.

Позаўторішного ро́ку Проць Сту́па пас воли́ на грани́ци вістриньскі і коропе́цкі. Зачи́ло сьи хма́рити, зачи́ло гримі́ти, він стаў з волама́ під ду́ба, нара́з загрими́ло, ўпаў грім, на́ру вольіў поби́ло, ро́ги позьльіта́ли волам, ўдариў цуґ чи́рис пличе́ йиму́ від гро́му аж до по́йаса. Ўпаў він до зимльі горіля́ц, дошч зачи́ў сьи льльи́ти, відольльи́ў го дошч. Знайшли́ йиго́ там, ўзьи́ли на фі́ру, па́ру вольіў похова́ли. Чи́рис кілька мі́сьицьіў буў глухи́й, а вигльида́ў йак пі́ў ными́й чи́рис кілька мі́сьицьіў. Типе́р відьійшоў на свойи́ мі́сци наза́т. А під не́го схова́ў сьи злий, шче́з би, тому́ так йиму́ ста́ло сьи.

Зап. в липни 1902, в Коропци, Бучацького пов. від Олекси Сеньчука.

5. *Грім убивав чорта.*

А зноў буў йим ў Колóдьіўцьі. І стойімó з жóньцом так на гостиньци, áли ту зачинáйи гримíти дýжи. Ми стойімó, а ту йидна́ шóпа, там дру́га шóпа, а мéжи ними пльац ви́городжиний. І ў той пльац грім ўдариў. Йак ўда́риў, а вíтти литúт, тай лишé: Ііі-пі-пі-пі-пі! тай ў стаў. Потóму зноў ўда́риў грім ў стаў, а нат тим ставóм була ха́та, хлоп сидьíў. А він с тóго ставў тай до тóйі ха́ти. Допíрож йак ў тутý ха́ту грім ўдариў, запали́ў, розьірвали ха́ту, а ў тьі ха́тьі ньіц ни бу́ло, лише по кольíна нóги ў панчóхах, али йакí? Кíньські. А бíльши ньіц ни згорíло, лиш тота́ ха́та; горíла так прóсто, йак сьвíчка.

Зап. в червни, 1902, в Пужниках, Бучацького пов. від Ігната Косїнського.

6. *Чим можна відстрашити чорта?*

Ходи́ў чорт до дьіўки. Не мóж ниййак го было відогна́ти. Али ворожи́льі вьіворожили: Кобьíс ма́ла водильа́н (зїлє) і чорнотóйу і бес тото́ кóло себе носи́ла і кури́ла ха́ту і му́сит сьа лиши́ти тьа. — Він йакура́т ў ве́чир прийшóў і зачýў здалека тóго смороду, шчо закуре́но чорнотóйу і водильанóм і поча́ў пла́кати. Йак сьа пусти́ў йти ви́тти гет уже, ж жальу, ви́дьіў уже, жи його́ уже не бу́де та поча́ў сьпіва́ти:

Жебы было не водильа́н та не чорнотóйа,
Тож бы была, не́ўне была, дьіўчи́нойка мóйа.

Йак вийшоў на горý, на такы́й ка́мінь, йак витьаў гузи́цеў, тай забúў сьи; а ў ка́мени ви́биў таке́ гет, што ви́дно так йак с фотоґра́фійі і пуцьку му і йа́йцьі і гузи́цьу. То пра́ўда, на́ші льуди ви́дьіли!

Зап. в мартї, 1899 р. у Мшанци, Старосамбірського пов. від Гриця Олїщака Терлецького.

7. *Пасічникова лїберія.*

То був такий пасьішник, сидьів в пасьіцьі. Злий дух приходит тей си сьів, закурив си льульку, сьів собі коло вогньу, а до него пасьішник вогорит — а він јиго по пјитах пізнав: Ци вольно, јакби злий дух пријшов, ци вольно јиго бити? — А тој кажи: Дльачо' ньи? — Али биспечно сьи з ним бити? — Дльачо' ньи! — Ци він, кажи, маји јаке право до чоловіка? — Ньи. — А тој тогди јак мав бучок, јак дасьць му позáуш, то тој јак пішов в гору, то буду аж розньіс. А льуберíју